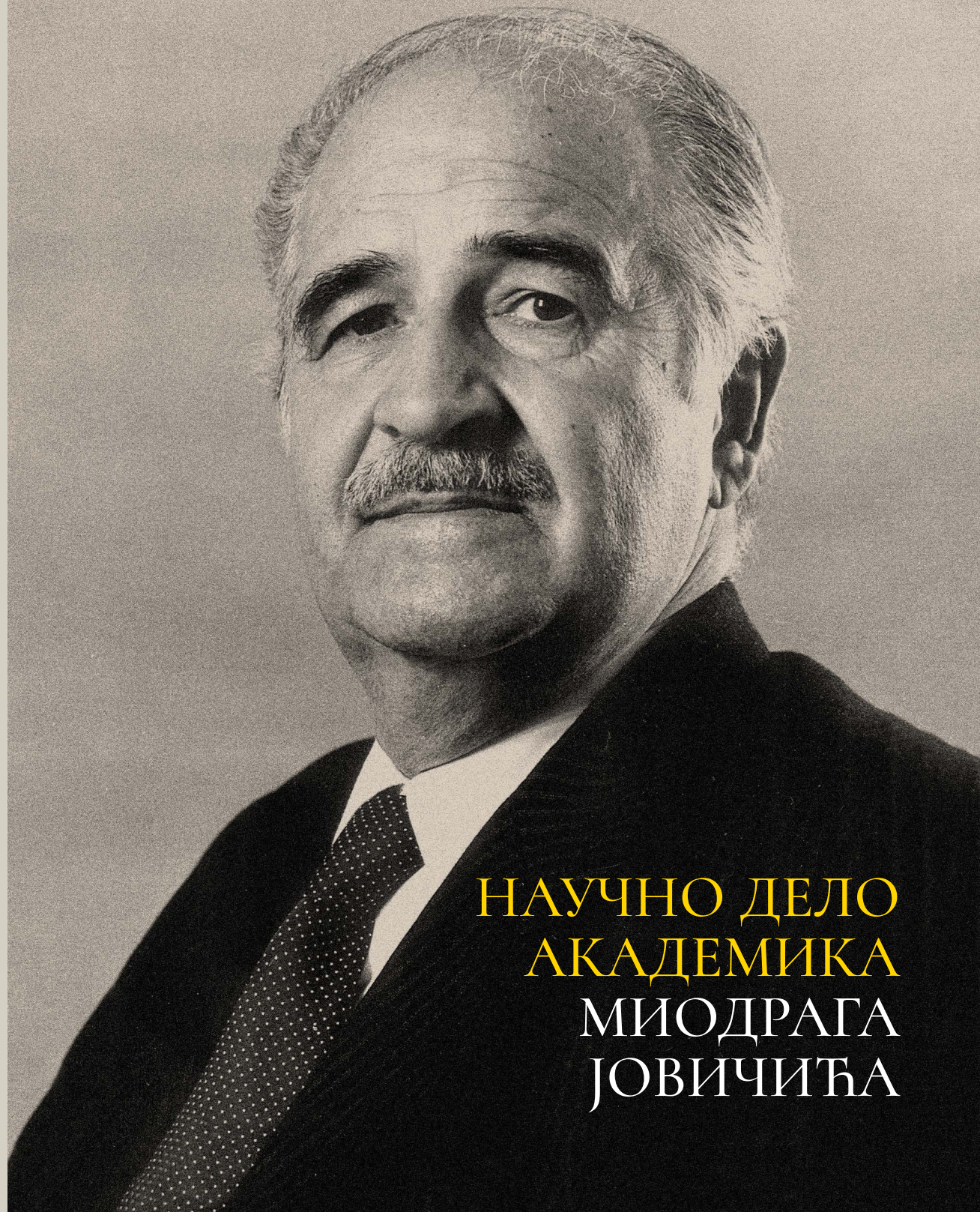

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНО ДЕЛО
АКАДЕМИКА
МИОДРАГА
ЈОВИЧИЋА

НАУЧНО ДЕЛО АКАДЕМИКА
МИОДРАГА ЈОВИЧИЋА

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
И УМЕТНОСТИ

www.sanu.ac.rs

ISBN 978-86-6184-120-0

НАУЧНО ДЕЛО АКАДЕМИКА
МИОДРАГА ЈОВИЧИЋА

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CCLII

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 64

THE SCIENTIFIC WORK OF ACADEMICIAN MIODRAG JOVIČIĆ

PROCEEDINGS OF THE SCIENTIFIC CONFERENCE
HELD ON 3 AND 4 JUNE 2025

Accepted for publication at the 7th meeting of the Department of Social Sciences, held on 23 September 2025, after being reviewed by academicians *Kosta Čavoški*, *Tibor Várady* and *Alpár Losoncz*, SASA Corresponding Member *Boris Milosavljević*, Professors *Vesna Rakić Vodinelić*, *Ljubica Đorđević*, *Ilija Babić*, *Vladimir Čolović*, *Miodrag Jovanović*, *Tamaš Korhec*, *Miloš Zdravković*, *Radmila Vasić*, *Violeta Beširević*, *Dragica Vujadinović*, *Olivera Vučić*, *Jelena Čeranić Perišić*, *Nebojša Šarkiće* and *Bojan Spaić*

E d i t o r s

Academician KOSTA ČAVOŠKI
Professor Dr MARIJANA PAJVANČIĆ
Professor Dr JOVICA TRKULJA

B E L G R A D E 2 0 2 6

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига ССЛИ

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 64

НАУЧНО ДЕЛО АКАДЕМИКА МИОДРАГА ЈОВИЧИЋА

ЗБОРНИК РАДОВА СА МЕЂУНАРОДНОГ НАУЧНОГ СКУПА
ОДРЖАНОГ 3. И 4. ЈУНА 2025. ГОДИНЕ

Прихваћено за објављивање на VII редовном скупу Одељења друштвених наука, одржаном 23. септембра 2025. године, на основу рецензија академикâ *Костије Чавошкої, Тибора Варадија и Алијара Лошонца*, дописног члана САНУ

Бориса Милосављевића, професора Весне Ракић Водинелић, Љубице Ђорђевић, Илије Бабића, Владимира Чоловића, Миодрага Јовановића, Тамаша Корхеца, Милоша Здравковића, Радмиле Васић, Виолетте Беширевић, Драгице Вујадиновић, Оливере Вучић, Јелене Ђеранић Перишић, Небојше Шаркића и Бојана Сјаића

У р е д н и ц и

академик КОСТА ЧАВОШКИ

проф. др МАРИЈАНА ПАЈВАНЧИЋ

проф. др ЈОВИЦА ТРКУЉА

Б Е О Г Р А Д 2026

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Технички уредник
Никола Сивановић

Лектура и коректура
Јелена Јовановић
Милена Милосављевић
Милица Тимић

Тираж 300 примерака

Штампа
Службени гласник, Београд

ISBN 978-86-6184-120-0

© Српска академија наука и уметности 2026

ПОЛИТИЧКА ОДГОВОРНОСТ – СХВАТАЊА У ТЕОРИЈИ У ПОРЕЂЕЊУ СА РАЗМИШЉАЊИМА АКАДЕМИКА МИОДРАГА ЈОВИЧИЋА

МИЛОШ СТАНИЋ*

С а ж е т а к. – Професор Миодраг Јовичић се бавио многим темама које су и у наше доба актуелне и значајне. Једна од њих је питање политичке одговорности носилаца јавних, политичких функција. Ова тема је једна од најважнијих у свакој демократској држави јер демократије не може да буде без постојања принципа одговорности. У самом раду, аутор ће се бавити схватањима о политичкој одговорности самог академика Јовичића, поредећи их са резоновањима других аутора. Ауторов наум је да се у раду пружи преглед схватања о појму, врстама и начинима реализовања политичке одговорности у савременим демократским системима.

Кључне речи: политичка одговорност, политичке странке, представници, делегација, грађани

1. УОПШТЕНО О ПОЛИТИЧКОЈ ОДГОВОРНОСТИ

Одговорност је један од кључних концепата како у политичкој, тако и уставној пракси.¹ Проблем је што различити аутори приликом обрађи-

* Виши научни сарадник, Институт за упоредно право, Србија, имејл: m.stanic@iup.rs, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8849-7282>.

Овај рад је настао као резултат истраживања у оквиру пројекта „Прилагођавање правног оквира друштвеним и технолошким променама са посебним освртом на регулисање вештачке интелигенције”, који у 2025. години спроводи Институт за упоредно право уз финансијску подршку Министарства науке, технолошког развоја и иновација (евиденциони број: 451-03-136/2025-03/200049 од 4. 2. 2025).

¹ Овом темом се аутор бавио и у својој докторској дисертацији Милош Станић, *Правна природа посланичког мандата*, докторска дисертација, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2017.

вања ове теме заступају дијаметрално супротне концепције, те постизање некаквог сагласја међу њима делује немогуће.² Неспорно је да је реч о сложеном појму, те је нужно његово различито сагледавање: филозофско, морално, друштвено-политичко итд. Заправо, делује да је неопходно да се са свих тих аспеката о систему одговорности и расправља, јер само уз његово целовито разумевање у свим његовим појавним облицима, он може да буде позитиван фактор који ће допринети напретку друштва.³

За представничку демократију можемо да кажемо да је „срасла” уз принцип одговорности. У суштини, да би се уопште могло говорити о представничкој демократији, неопходно је да од стране народа овлашћени представници делују тако да одражавају и подржавају вољу представљених. Односно, потребно је да представници током вршења своје функције „ослушкују” тонове који долазе из народа. Појам формалне представничке демократије се, уз формално представништво, схвата и као „ауторизацијом успостављени однос легитимације и одговорности између органа државне власти и народа. У оквиру представничке демократије деловање водећих органа мора да буде такве врсте да се појединци и грађани заједно (народ) у њему могу препознати.”⁴

У представничкој демократији је, дакле, нужно да се води рачуна о онима који су представљени. Ипак, морамо да будемо свесни да до тога не долази стално и аутоматски. Напросто, често може да се догоди да се носиоци највиших државних функција удаље од потреба представљених. Но, како до тога не би заиста и долазило, односно како би такве појаве биле ретке, нужно је да функционише механизам којим се одговорност носилаца највиших функција ставља у покрет. Ваљано функционисање једног таквог механизма управо и „нагони” носиоце јавних функција да их врше у складу са жељама и вољом грађана. Харолд Ласки то и истиче када пише да „у демократији влада мора да одговара, да живи стално у сенци пораза који може наићи. То је нагони да настоји да задовољи оне чија јој је судбина поверена.”⁵ Француски теоретичар Пјер Аврил указује да је одговорност неопходан регулатор (*le regulateur necessaire*) власти. Заправо, она и она-

² Scott Mainwaring, Introduction: Democratic Accountability in Latin America, *Democratic Accountability in Latin America*, Oxford: Oxford Scholarship Online Monographs, 2003, стр. 3–33, 3, 6.

³ Миодраг Јовичић, *Демократија и одговорност, Одговорност носилаца јавних функција*, Београд: ЈП „Службени гласник”, Правни факултет Универзитета у Београду, 2006, стр. 111.

⁴ E-W. Böckenförde, *Demokratie und Repräsentation. Zur Kritik der heutigen Demokratiediskussion*, Hannover, 1983, стр. 19, наведено према Лука Рибаревић, Домогој Вујева, *Појам представништва. Елементи за изградњу модерне теорије политичког представништва I, Политичка мисао*, 2011, 3, стр. 167–195, 169–170, фн. 2.

⁵ Харолд Ласки, *Слобода у модерној држави*, Београд: Радничка штампа, 1985, стр. 202.

ква власт коју не прати одговорност је у својој суштини правом допуштена самовоља.⁶

Могло би да се говори о представничком режиму у најширем смислу без постојања одговорности, али о представничкој демократији – свакако не. Казати да постоји представничка демократија без постојања одговорности је *contradictio in adjecto*. У теорији постоји и шире становиште, према којем без одговорности нема ни политичког представништва схваћеног у најширем смислу. Тако се тврди да је „са историјског становишта, делотворно осигурање одговорности у владавини главни циљ свих различитих шема репрезентације. Модерна владавина може у извесном погледу да буде интерпретирана као напор да се произведе одговорно вођење јавних послова.”⁷ Мишљења смо да се оваквим схватањем пренаглашава значај одговорности у представничким системима. Она је за представничке системе битна, али не и нужна. Искуства из прошлости, али и из садашњости, најбоље нам показују постојање и опстајање многих представничких режима чије је делање карактерисало потпуно одсуство било какве одговорности.

Важност одговорности се наглашава у литератури, па се тврди да суштина демократског политичког система заправо није масовно учествовање у политичком одлучивању, већ доношење политички одговорних одлука.⁸ Нарочито је оваква тенденција изражена након успостављања представничке демократије која почива на општем и једнаком бирачком праву. На тај начин је принцип политичке одговорности постао један од темељних принципа демократске уставности.⁹ Иде се и корак даље, те се тврди да веза између власти и одговорности није само принцип демократске уставности већ и елемент који одређује саму природу уставне власти. Јачина влада зависи од њиховог осећаја одговорности у односу на оне над којима управљају.¹⁰ Власт, односно вршење функције са свешћу о постојању одговорности заправо ту власт и јача, јер она тиме задобија шири легитимитет.

Важно је и да се нагласи да је овај однос на неки начин „двосмеран”, јер и сами грађани морају да буду одговорни, односно заинтересовани за вршење јавних послова, те спремни да учествују у креирању опште воље. У том смислу, према закључцима Пјера Аврила би и требало да се разуме Русоово схватање о друштвеном уговору као инструменту помирења

⁶ Pierre Avril, Pouvoir et responsabilite, *Le pouvoir, Mélanges offertes a Georges Burdeau*, Paris: LGDJ, 1977, стр. 9–23, стр. 21; Владан Петров, Слободни мандат посланика и одговорност, *Правни животи*, 2011, 12, стр. 759–778, стр. 763.

⁷ Karl Joakim Fridrih, *Konstitucionalna demokratija, teorija i praksa u Evropi i Americi*, Podgorica: CID, 2005, стр. 232.

⁸ Franz Neumann, *Demokratska i autoritarna država, Studije o političkoj i pravnoj teoriji*, Zagreb: Naprijed, 1974, стр. 120.

⁹ В. Петров, *op. cit.*, стр. 762–763.

¹⁰ A. F. Pollard, *The Evolution of Parliament*, Second edition, Revised, 1926, <https://history-ofeconomicthought.mcmaster.ca/pollard/EvolutionParliament.pdf> 17. 8. 2025, стр. 16.

„слободе и власти”.¹¹ Представничка демократија значи потпуну одговорност, у том смислу да је имају и осећају и они који владају, али и сами грађани. У таквом садејству се изграђује и одговарајућа демократска политичка култура, која и утиче на потпуније остваривање одговорности носилаца јавних функција.

За уставно право је важно да је теоријски различите концепте одговорности разврстао О’Донел, установивши разликовање хоризонталне и вертикалне одговорности.¹² Ове две врсте одговорности су међусобно повезане, пошто оне заједно узете омогућавају боље функционисање одговорности у целости. Но, њихова природа је различита. Наиме, хоризонтална је везана за појам контроле, те за систем кочница и равнотежа, док је вертикална неодвојива од политичке облигације и значи приста-нак грађана на повиновање одлукама власти. Вертикална одговорност би као појам требало да укључи само грађане као субјекте који санкционишу функционере путем избора или опозива,¹³ док се хоризонтална одговорност тиче међусобног односа између две или више функција државне власти. Када се ради о терену уставног права, ваљало би имати на уму да проблеме приликом одређивања појма одговорности усложњавају и сама својства устава. Двострука природа устава као правног, али и политичког акта узрокује да се у уставу сусрећу политика и право, а самим тим још две различите концепције одговорности.¹⁴ Ради се о правној и политичкој одговорности. Правна одговорност се среће и у другим гранама права, док је политичка спецификум уставног права и значи да су носиоци највиших политичких функција одговорни за њихово вршење, да их не могу вршити арбитрарно, те да им се на крају може и ускратити поверење уколико их не врше у складу са жељама оних који су их изабрали. Постоје два главна теоријска оквира за проучавање политичке одговорности. То су изборна одговорност и одговорност грађанске контроле. Оба се ослањају на логику смењивања, односно на претњу да бирачи могу уклонити представника са политичке функције.¹⁵

¹¹ P. Avril, *op. cit.*, стр. 21

¹² Scott Mainwaring, *op. cit.*, стр. 18 и даље.

¹³ Guillermo O’Donell, *Horizontal Accountability: The Legal Institutionalization of Mistrust, Democratic Accountability in Latin America*, Oxford: Oxford Scholarship Online Monographs, 2003, стр. 34–54, стр. 46–49; Бошко Трипковић, Појам одговорности у уставном праву – покушај типологије, *Правни живои*, 2008, 14, стр. 819–832, стр. 824–825.

¹⁴ Бошко Трипковић, *op. cit.*, стр. 820.

¹⁵ Jeffrey W. Paller, Dignified public expression: A new logic of political accountability. *Comparative Politics*, 2019, 52, стр. 1–20, стр. 4, https://www.researchgate.net/profile/Jeffrey-Paller/publication/334446443_Dignified_Public_Expression_A_New_Logic_of_Political_Accountability/links/5d29ec15299bf1547cb2b76f/Dignified-Public-Expression-A-New-Logic-of-Political-Accountability.pdf, 17. 9. 2025.

2. ПОЛИТИЧКА ОДГОВОРНОСТ У УСТАВНОМ ПРАВУ – СХВАТАЊА ПРОФЕСОРА ЈОВИЧИЋА У ПОРЕЂЕЊУ СА ДРУГИМ ТЕОРЕТИЧАРИМА

У складу са наведеним, професор Миодраг Јовичић је, поред неспорног концепта правне одговорности, опазио и даље развијао концепт политичке одговорности. Конкретно, према Миодрагу Јовичићу:

„политичка одговорност је један од облика правне одговорности којој подлежу носиоци јавних функција. С друге стране, поред политичке одговорности као облика правне одговорности, постоји и ванправна политичка одговорност, која се назива још и друштвено-политичком, морално-политичком и сл. Најопштије узевши, одговорност носилаца јавних функција може да буде правна и ванправна. Правна одговорност је регулисана путем правних норми, као општеобавезних правила понашања, што са ванправном одговорношћу није случај.”¹⁶

У суштини, професор Јовичић је наглашавао да је основ политичке одговорности нецелисходан рад, односно ставови и поступци који нису у складу са ставовима и поступцима оног тела пред којим се одговара. Према њему, ови основи и не могу да буду правно регулисани, пошто оцена да ли је нешто целисходно или није спада у област дискреције онога ко је надлежан да ту оцену даје. Стога, он закључује да је јасно да, када је реч о основу одговорности, практично нема разлике између правне и ванправне политичке одговорности,¹⁷ те да се оне често и преплићу. Примера ради, поштовање позитивних прописа од стране носилаца највиших политичких функција истовремено је и правна, али и чиста политичка одговорност. Међутим, он је приметио да је, када долази до остварења политичке ванправне одговорности, санкција пре свега ванправне природе и састоји се у моралној, друштвеној осуди одговорних лица или у губитку самих избора. Ипак, без обзира на постојање такве санкције, упоредо са њом, ванправна политичка одговорност може да води истој санкцији као и код правне политичке одговорности – престанку функције коју је носилац јавне функције дотада вршио. Дакле, како лепо примећује професор Јовичић, санкција код оба облика политичке одговорности је у ствари иста, само се до ње долази на различите начине. Најзанимљивије код политичке одговорности је то што она није искључиво везана за правну норму, те се не одликује извесном крутошћу, већ је еластична и флексибилна, а њен домаћај се шири и сужава.¹⁸ Другим речима, он је приметио повезнице које постоје између ова два облика одговорности и које су тако изнијансирани да се често и не виде на први поглед, што је веома значајно за правилно разумевање положаја

¹⁶ М. Јовичић, *op. cit.*, стр. 115.

¹⁷ М. Јовичић, *op. cit.*, стр. 116.

¹⁸ М. Јовичић, *op. cit.*, стр. 117, 119.

носилаца јавних функција. Међутим, разлике између политичке правне и политичке ванправне одговорности постоје и њих је Миодраг Јовичић детаљно образложио. Тако професор Јовичић наглашава:

„У основи постоје две врсте претпоставки за било који облик одговорности: одговарати се може или, прво, за повреду изричитих правних прописа, или, друго, за повреду обавеза моралне природе које леже у основи сваког односа поверења какав везује оне међу којима први поверава другоме другоме да га негде и у нечему представља, да у његово име врши неку функцију. Ова два основа одговорности доводе до разликовања, на једној страни, кривичне, грађанске и дисциплинске одговорности и на другој страни политичке одговорности која се манифестује у престанку односа поверења. Међутим, док су остали облици одговорности (кривична, грађанска и дисциплинска) увек облици правне одговорности, политичка одговорност може да буде и правна и ванправна. Ако је основ ова два облика политичке одговорности, престанак односа поверења, заједнички, они се међусобно разликују по осталим елементима. Наиме, у случају правне политичке одговорности, правом су регулисани, ако не основи за одговорност, а оно обично орган надлежан за поступање, сам поступак остварења одговорности и свакако санкција одговорности. Она је правна категорија, регулисана правним нормама. У случају ванправне политичке одговорности, све то није, и док је реч о овој врсти одговорности, не може ни бити, правним прописима регулисано. Она по природи ствари стоји изван сфере права, јер, чим би била правно регулисана, она би престала да буде ванправна одговорност и постала би правна одговорност.”¹⁹

Управо Јовичић истиче да „ванправна политичка одговорност може у неким случајевима бити везана за односе принципал-заступник, али не увек, рецимо у случају одговорности јавном мњењу или политичкој партији, који нису непосредно и формално учествовали у доласку објекта одговорности на функцију”.²⁰

Супротно учењу Миодрага Јовичића, видели смо да је О’Донел установио разликовање хоризонталне и вертикалне одговорности.²¹ Ипак, уколико пажљивије погледамо, у самом појму вертикалне одговорности се налази „заметак” постојања ванправне политичке одговорности, поред оне неспорне, правне политичке одговорности. Слично професору Јовичићу, Пјер Аврил држи да је политичка одговорност специфичност уставног права, те сматра да је „аутономан и специфичан принцип у односу на друге облике одговорности”.²² Опет, Пјер Аврил је приликом дефинисања објек-

¹⁹ М. Јовичић, *op. cit.*, стр. 115–116.

²⁰ Б. Трипковић, *op. cit.*, стр. 828.

²¹ Вертикална одговорност има одређену предност, јер нема говора о демократији, без могућности да носилац јавне функције не остане без ње након наредних избора. Видети: Guillermo O’Donell, *op. cit.*, стр. 46–49.

²² P. Avril, *op. cit.*, стр. 9.

тивних и субјективних елемената политичке одговорности²³ истицао и да су природа ове одговорности и њен смисао другачији. Прецизније, њена суштина није у казни или накнади причињене штете, већ у идеји да носиоци власти полажу рачуне грађанима.²⁴ Једноставно, носиоци јавних функција би морали да се труде да их врше по свом најбољем знању и умећу, а грађани ће о њиховом деловању дати коначан суд. Још је Хамилтон приметио да људи који врше неку дужност другачије то чине када имају поново прилику да је врше.²⁵ Другим речима, они ће се посебно трудити да поново задобију поверење. Делује као да је Хамилтон још пре неколико векова антиципирао постојање политичке одговорности и њену суштину, односно њену важност за ваљано обављање јавне функције.

Не називајући их тако, ова два облика разликује и Карл Фридрих, када вели да „је секуларизована политичка одговорност схваћена у смислу односа између људских бића. Постоје два основна начина осигурања такве одговорности. Један је административни, а други је политички или изборни облик одговорности. Но, у оба случаја одговорност се мери у смислу службе интересима који су одређени преференцијом неког другог. То значи да одговорност увек подразумева комуникацију између људских бића.”²⁶

У литератури су истицане разлике између правне и политичке одговорности. Тако је у својој утицајној анализи политичке и правне одговорности Улрих Шојнер истакао, пре свега, временску разлику приликом настанка ових облика одговорности. Он је нагласио да се одговорност за политичко деловање јавља тек касније у односу на правну одговорност. Наиме, политичка одговорност се заснива на пренетом ауторитету, док је основ правне одговорности повреда правног правила и тек се током XVIII века из правне издваја политичка „државноправна” одговорност, која је усмерена на политичко одлучивање. Шојнер наводи пет карактеристика политичке одговорности. Прво, за постојање ове одговорности неопходно је постојање две одвојене инстанце које једна наспрам друге стоје у структурисаном државном поретку. Друго, између субјекта и објекта контроле мора да постоји дистанца; контрола кроз сарадњу и кооперацију отежава касније утврђивање одговорности. Треће, објекат односа одговорности мора поседовати самосталну моћ одлучивања, а уколико дође до субординације и потчињавања, одговоран је само надређени. Четврто, политичка одговорност није заснована на повреди права, већ на перцепцији општег добра. У ширем смислу дужности јесу правне, али у питању није судска ствар. Пето, санкција за политичку

²³ В. Петров, *op. cit.*, стр. 762.

²⁴ Р. Аврил, *op. cit.*, стр. 9.

²⁵ Александер Хамилтон, Дџемс Медисон, Дџон Дџеј, *Federalistički spisi*, Београд: Радничка штампа, 1981, стр. 415.

²⁶ К. Ј. Фридрих, *op. cit.*, стр. 236.

одговорност се разликује од кривичноправне. Она не подразумева увек престанак мандата или службе, јер је то најтежи инструмент контроле. Политичкој одговорности је иманентна јавност, те санкција може да буде и само обелодањивање политичких грешака.²⁷

С друге стране, из наше литературе долази и схватање Бошка Трипковића, према којем би требало искључити из уставноправног појма одговорности ванправну политичку одговорност, пошто је она морална или друштвена и свакако није обухваћена правом; у питању су облици контроле који не подразумевају видљиву, државну санкцију, те за правни појам одговорности нису релевантни. Према Трипковићу, правна одговорност би требало да се везује за оне случајеве у којима се крши правна норма, који резултирају неполитичком санкцијом и који се остварују пред органима способним за пресуђивање у правним питањима и који се начелно не формирају на политичким принципима. Према истом аутору, политичка одговорност постоји када се одговара за политичку грешку, пред субјектом одговорности који је довео објекат одговорности на положај (односи принципал–заступник), а санкција је политичка и подразумева губитак функције или неуспешан реизбор на функцију.²⁸

Он је предложио да се, када је један од елемената основ, санкција или субјекат одговорности правни, а други политички, говори о правно-политичкој одговорности. Он сматра да би се тада могло говорити да се код таквог облика одговорности ради о политичкој одговорности, која је заоденута у принципе правне одговорности и истиче да је овакав облик одговорности неопходан како би се указало на чест случај у упоредној правној пракси да се губе чисти облици правне и политичке одговорности и одустаје од основних принципа на којима почивају. Трипковић закључује да је у сваком случају најважније да правна и правно-политичка одговорност нису превазиђене, него да су оне реалност бројних уставних поредака.²⁹

Чини нам се да и није толико важно да ли ће се из уставноправног појма одговорности искључити ванправна политичка одговорност или то неће бити случај. Сматрамо да би ваљало да се има у виду и да евентуално искључење ванправне политичке одговорности из уставноправног појма одговорности не би требало да значи негирање значаја овог облика одговорности за уставно право, односно за функционисање уставноправног поретка. Најбитније је постојање одговорности носилаца јавних функција, ма како год је називали – ванправна политичка или правно-политичка одговор-

²⁷ U. Scheuner, „Verantwortung und Kontrolle in der demokratischen Verfassungsordnung“, *Festschrift für Gebhard Müller: Zum 70. Geburtstag des Präsidenten des Bundesverfassungsgerichts*, T. Rittersprach, W. Geiger (Hg.), str. 379–402, наведено према Б. Трипковић, *op. cit.*, стр. 825–827, фн. 13, 14, 17.

²⁸ Б. Трипковић, *op. cit.*, стр. 829.

²⁹ Б. Трипковић, *op. cit.*, стр. 830.

ност. Додали бисмо да је код политичке одговорности важно да се нагласи да се чини да је ни правна теорија ни позитивно право не могу сместити у строге калупе, јер се политичка власт и политичка делатност по својој природи упорно опиру правном дефинисању.³⁰ Ипак, без обзира на то што се политичка одговорност често не може регулисати правним нормама, њу не смемо да занемаримо. Уколико не могу да је регулишу, правне норме би ваљало да служе омогућавању њеног реализовања. Основни механизам њеног реализовања су политичке странке. Разуме се, у савременим, сложеним друштвима су, поред политичких странака, изникли нови мање или више успешни механизми, као што је и критички оријентисана јавност, те стручна јавност. Поготово у традиционалним демократијама постоји један јак притисак јавности који каналише и сам од себе санкционише одступања која се могу сматрати недемократским, на шта утиче политичка култура, као и економске, социјалне, правне и шире политичке детерминанте.³¹ Стога, политичка одговорност се најбоље остварује у средини у којој политичка култура као битан регулатор политичког живота почива на етици одговорности,³² која се ултимативно реализује и на изборима.

3. НОВИТЕТ У ОДНОСУ НА ДЕЛО АКАДЕМИКА ЈОВИЧИЋА – ПОЛИТИЧКА ОДГОВОРНОСТ И ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ

Политички процес у савременим демократијама, када се посматра од бирача, па до носилаца јавних функција који одређену политику и примењују, може да се схвати као својеврстан процес делегације. У његовом оквиру, они који су носиоци права на доношење политичких одлука условно овлашћују друге да у њихово име доносе те одлуке. У демократским системима је основна нормативна претпоставка да би они који су овлашћени да делују у име грађана требало да чине управо оно што од њих грађани очекују.³³ Како би се то постигло, неопходно је да постоји одговарајући механизам. Њиме се проницљиви академик Миодраг Јовичић није детаљније бавио, вероватно услед наума да се бави „опипљивијим” правним нормама, без сувишног залажења у политиколошке концепте. Тај механизам је управо процес делегације. У теорији се често може наићи на

³⁰ Владан Петров, *op. cit.*, стр. 765.

³¹ Саво Манојловић, *Јавноправни субјективитет и овлашћења политичких странака у либералној демократији*, докторска дисертација, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2021, стр. 157, 214.

³² Милош Станић, *op. cit.*, стр. 82; М. Вебер, „Политика као позив”, *Духовни рад као позив*, Нови Сад, 1998, стр. 170–189, цитирано према Владан Петров, *op. cit.*, стр. 765, фн. 24.

³³ Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman, Kaare Strom, *Parliamentary Democracy: Promise and Problems, Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2006, стр. 3–32, 19.

схватање да је представничка демократија, пре свега, у парламентарним системима власти страначка демократија³⁴ и да је парламентарна владавина најчешћи начин организовања одговорности и делегације у савременим демократијама.³⁵ Практично, њиховом појавом политичке странке постају онај централни механизам, односно „уставни ланац који омогућава да механизам политичке делегације и одговорности функционише у пракси”.³⁶

Имајући у виду њихову важност, улога политичких странака се признаје не само уставним одредбама, већ и одредбама законског, али и пословничког карактера. На тај начин политичке странке се налазе и формално-правно у том својеврсном ланцу одговорности и делегације, чиме им се правним поретком омогућава да извршавају своје функције. Овакав процес је посве логичан, јер политичке странке кандидују одређени програм на изборима, те су и оне учесник у политичкој арени и самим тим би и оне морале да буду одговорне суверену, грађанима. Њихово учешће на изборима показује јасну намеру да преузимањем „државног кормила” преузму и одговорност за одлуке. Демократски пут подразумева уплив политичких странака на државну политику, а сразмерно њиховом успеху на изборима.³⁷ Другим речима, политичке странке су удружења која се трајно организују са циљем да преузму власт и одговорност пред бирачким телом у целисти, односно пред народом.³⁸ Кери лепо примећује да код индивидуалне одговорности имамо ситуацију да гласачи директно гласају за свог представника и да им у време избора он лично буде одговоран. Ово подразумева да њему бирачи директно могу ускратити поверење. Међутим, већина изборних система не дозвољава бирачима да тако чине, те преовлађује тзв. колективна одговорност, преко које су политичке странке директно одговорне. У том случају, посланици индиректно политички одговарају својим бирачима, и то преко политичких странака.³⁹

Но, није ли антидемократски да се одговорност реализује само на изборима, а да после политичке одговорности као да нема? За политичку од-

³⁴ Knut Heidar, Ruud Koole, Approaches to the study of parliamentary party groups, *Parliamentary Party Groups in European Democracies, political parties behind closed doors*, London – New York: Routledge, 2003, str. 4–22, 4.

³⁵ Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman, Kaare Strom, Parliamentary Democracy: Promise and Problems, *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2006, str. 3–32, 4.

³⁶ Wolfgang C. Müller, Political parties in parliamentary democracies: Making delegation and accountability work, *European Journal of Political Research*, 2000, 37, str. 309–333, 309.

³⁷ Mik Strmecki, Pravni problem regulacije područja političnih strank pri nas in v EU, *Uprava*, 2003, 2, str. 37–54, 38.

³⁸ J. H. Kaiser, Die Repräsentation organisierter Interessen, Berlin: Walter de Gruyter Verlag, 1956, str. 24, наведено према М. Strmecki, *op. cit.*, стр. 38.

³⁹ Видети: Simon Hug, Parliamentary voting, *Party Governance and Party Democracy*, New York, Heidelberg, Dordrecht, London: Springer, 2013, str. 137–157, str. 141.

говорност је најбитније да до њене реализације, у случају потребе, и дође. Гласајући за политичку странку, грађани, односно бирачи, санкционишу и саме посланике, јер је њихова политичка судбина најчешће везана за политичку странку. Одговор на друго питање нам открива још једну корисну функцију политичких странака. Изборима се, заиста, релизује политичка одговорност и делује да након њих изабрани уопште нису никоме одговорни. Међутим, чини нам се да баш и то није случај. Управо политичке странке, користећи дозвољена средства страначке, односно фракцијске дисциплине, подвргавају, уз постојање страначке кохезије, изабране политичкој одговорности и између избора. Како се уопште реализује ова врста одговорности? Посао политичких странака се у савременим представничким демократијама не исцрпљује само кандидовањем на изборима. Задатак је политичких странака да контролишу ланац делегације надзирајући парламентарне групе и њихове чланове. Политичке странке развијају изборне програме, посматрају кандидате, прате рад посланика у парламенту и могу да их дисциплинују кроз институционалне и организационе мере. Наравно, у пракси ће способност странака да контролишу ланац делегације варирати и у простору и у времену.⁴⁰ Битно је да правни поредак политичким странкама даје могућност за вршење политичке контроле и реализовање политичке одговорности, док ова способност може зависити од разних ванправних фактора. Такође, носиоци јавних функција желе да сачувају своју функцију или да пак напредују у хијерархији, те се труде да је обављају на најбољи могући начин.⁴¹ У ери политичких странака јасно је да оне, у принципу, одлучују ко ће опет у озбиљну „политичку арену”, а ко неће, као и ко ће у хијерархији да напредује. На крају легислатурног периода кључну реч дају бирачи на изборима. Ђовани Сартори исправно тврди када каже да је страх од казне од стране бирача на изборима довољан да остану у сагласју са жељама својих бирача.⁴² Ипак, у времену савремених, сложених односа и у оквиру самих политичких странака никако не бисмо смели да изгубимо из вида и саму карактеристику конкретне политичке странке, унутарстраначку демократију, али и саме личне карактеристике носиоца функције. Нарочито је важно питање страначке демократије, које се актуелизовало и у земљама класичне демократије још шездесетих и седамдесетих година прошлог века. Истина, страначки центри моћи суштински

⁴⁰ Knut Heidar, *Parliamentary Party Groups: To Whom is the Midfield Accountable?*, *Party Governance and Party Democracy*, New York: Heidelberg, Dordrecht – London: Springer, 2013, str. 115–136, str. 125.

⁴¹ J. A. Schlesinger, *Ambition and politics*, Rand McNally, Chicago, 1966, наведено према Wolfgang C. Müller, Torbjörn Bergman, Kaare Strom, *Parliamentary Democracy: Promise and Problems, Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2006, str. 3–32, str. 19.

⁴² G. Sartori, *The Theory of Democracy Revisited: The Contemporary Debate*, Chatham House, Chatham, 1987, наведено према W. C. Müller, T. Bergman, K. Strom, *op. cit.*, str. 19.

сами препознају значај демократизације, али не чине да се она оваплоти, већ стварају „фасадни степен унутрашње демократије”.⁴³

4. РЕАЛИЗОВАЊЕ ПОЛИТИЧКЕ ОДГОВОРНОСТИ – КЉУЧНИ ДЕО ПРОБЛЕМА

У савременој теорији постоје различити ставови о могућностима делегације. Становишта се крећу од оних који делегацију хвале и сматрају да је она могућа до оних који сматрају да није могућа и да у суштини значи одустајање од одговорности. Такође, неки аутори сматрају да делегација функционише, али само у време избора, док има и оних који сматрају да грађани само одабирају оне који ће управљати у складу са њиховим жељама и да ће казнити оне који тако не чине.⁴⁴ Мишљења смо да је истина негде на средини. На пример, без обзира на то што је способност политичких странака за процес делегације опала у неколико претходних деценија, Милер их и даље сматра најважнијим средством којим се омогућава функционисање механизма делегације и одговорности у оквиру европских парламентарних система.⁴⁵ Ипак, политичке странке нису никакво савршено средство за остваривање принципа делегације и ванправне политичке одговорности, али је исто тако чињеница да човечанство још увек није смислило неки савршенији механизам за њихову реализацију. Битно је да делегација у условима савремене представничке демократије не значи у суштини абдикацију. Разлог за то су избори и сазнање да се након неког времена опет иде на изборе, што ће свакако утицати на носиоце јавних функција да на одређени начин њихове функције и врше.

Јасно је да се процес делегације у демократским друштвима врши, пре свега, путем избора,⁴⁶ који представљају један од кључних подстицаја да носиоци јавних функција узму у обзир и стремљења јавности.⁴⁷ Као примарна демократска институција избори имају двоструку улогу. Прво, омогућавају делегацију. Друго, омогућавају одговорност.⁴⁸ Избори су, дакле, главни механизам за остваривање политичке одговорности. Као механизам за остваривање политичке одговорности избори функционишу као *ex ante* средство (путем њих бирачи добијају информације и на тај начин могу

⁴³ Саво Манојловић, *op. cit.*, стр. 194.

⁴⁴ Видети: W. C. Müller, T. Bergman, K. Strom, *op. cit.*, стр. 22–23.

⁴⁵ K. Heidar, *op. cit.*, стр. 126.

⁴⁶ W. C. Müller, T. Bergman, K. Strom, *op. cit.*, стр. 19.

⁴⁷ Bernard Manin, *The Principles of Representative Government*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997, стр. 175.

⁴⁸ B. G. Powell Jr., *Elections as Instruments of Democracy, Majoritarian and Proportional Visions*, Yale University Press, New Haven, наведено према W. C. Müller, T. Bergman, K. Strom, *op. cit.*, стр. 19.

да врше селекцију предложених кандидата), али и као *ex post* средство, којим се окончава јавна функција кандидата.⁴⁹

Традиционално, политичке странке смањују трошкове представљања спајајући гласаче и кандидате са сличним политичким преференцијама. На пример, европске масовне странке своје корене вуку у различитим супкултурама које су настале у оквиру индустријализованих националних држава у раном двадесетом веку. Због тога такве странке спајају кандидате и гласаче из различитих религијских, језичких и многих других групација у оквиру друштва. Заједнички идентитет и транспарентност тих различитих друштвених сегмената помаже да се бирачима осигура да имају представнике који деле њихове вредности.⁵⁰ Практично, када гласају за политичку странку, бирачи најчешће гласају за кандидата не због његових личних својстава, већ према основаним претпоставкама како ће вршити своју функцију управо на основу програма странке која га предлаже. То је први корак у реализовању политичке одговорности.

Оваква улога политичких странака је веома корисна за функционисање механизма политичке одговорности. Чињеница је да обични гласачи често немају ни времена, а ни интересовања потребних да би поближе пратили политичке процесе и да би стекли довољну количину информација како би се појединачни посланици казнили или наградили. Уместо тога, бирачи кажњавају или награђују политичке странке. Имајући то у виду, бирачи гласају и делегирају политичке странке и остављају политичким странкама да врше *ex ante* и *ex post* контролу над посланицима. Оваква контрола се чини практичном и нужном и због тога што су политичке странке организације које су трајне – како у простору, тако и у времену – те заправо оне имају интерес да заштите своју политику и углед који уживају међу бирачима. Најчешће због таквог интереса политичке странке имају већу жељу да остану у сагласју са бирачима него изабрана лица, њихови чланови, као појединци.⁵¹

Но, како би модел репрезентације уз посредовање странака функционисао, неопходно је да се претходно испуне одређени услови. Прво, нужно је да на изборима, организованим у складу са најбољим демократским принципима, учествују две или више странака које имају различите програме и које се боре за освајање власти. Дакле, потребно је постојање политичког плурализма. У исто време бирачи морају да схватају различитости

⁴⁹ Bergman Torbjörn, Müller Wolfgang C., Strom Kaare, Blomgren Magnus, *Democratic Delegation and Accountability: Cross-national Patterns, Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2006, str. 109–120, str. 111.

⁵⁰ Strøm Kaare, Müller Wolfgang C., Bergman Torbjörn, Nyblade Benjamin, *Dimensions of Citizen Control, Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2006, str. 651–706, str. 653–654.

⁵¹ W. C. Müller, (2006), *op. cit.*, str. 230.

ових програма или бар морају да буду на одговарајући начин обавештени о њима како би наградили или казнили странке које су се обавезале на спровођење конкретне политике. Политичке странке и њихове активности ће се вредновати на тај начин управо у време одржавања избора.⁵²

Свакако, како би политичке странке биле ефикасан инструмент грађанске контроле, страначком систему је потребна и одређена стабилност која је током времена постојана. Страначки систем у којем странке постоје неко кратко време или су несталне не задовољава овај услов. Што је већа бирачка нестабилност, односно нестабилност политичких странака, гласачи могу много мање ефикасно да се вежу за политичке странке са предвидљивим последицама њихове политике и касније да их подвргну одговорности. Нужност је да на изборима бирачи буду суочени са читавим скупом политичких странака које су стабилне и транспарентне и које на тај начин омогућавају реализацију политичке одговорности носилаца јавних функција.⁵³

Јасно је да су политичке странке корисно средство како за кандидате за јавне функције тако и за бираче. Но, како би се њихова корисност потпуно испољила, неопходно је и да се у оквиру њих испуне два услова. Први, да су оне саме способне да створе кохезију међу носиоцима јавних функција, пре свега, кроз заједничку идеологију коју би требало да деле чланови исте политичке странке, те заједништво у спровођењу страначког програма. Дакле, странке би требало да одликује кохезија, заснована на заједничким вредностима. Разуме се, тек у одсуству кохезије оне стварају страначку дисциплину. Други, да кроз створену кохезију спроводе страначки програм о којем су бирачи информисани и за који налазе да је ваљан, те за њега и гласају на изборима.⁵⁴ Укратко, нужно је постојање стабилних странака које су део структурираног страначког система, а које су истовремено и довољно постојане.⁵⁵ Странке које нису толико кохезивне овај циљ не могу да испуне,⁵⁶ пошто слабом кохезивношћу веза између грађана и њихових политичких представника постаје мање транспарентна. То се објашњава на следећи начин. У „изборној арени” страначки кандидати профитирају због тога што су носиоци „страначког бренда”. Постојање страначког програма омогућава бирачима да тачно знају како ће се њихови представници понашати и какву ће политику спроводити.⁵⁷

⁵² Видети, Ravlić Slaven, Izaslanik i povjerenik: dva lica političke reprezentacije, *Društvena istraživanja*, 1998, 1–2, str. 275–292, str. 281.

⁵³ K. Strom, W. C. Müller, T. Bergman, B. Nyblade, *op. cit.*, str. 655.

⁵⁴ Strom Kaare, Parliamentary Democracy and Delegation, *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2006, str. 55–109, 68–69.

⁵⁵ Видети: Sartori Đovani, *Uporedni ustavni inženjering*, Beograd: Filip Višnjić, 2003, str. 214–215.

⁵⁶ W. C. Müller, (2000), *op. cit.*, str. 311.

⁵⁷ W. C. Müller, (2000), *op. cit.*, str. 313.

Када странка гласа јединствено, политичка одговорност је много јасније успостављена.⁵⁸ Дакле, на изборима, бирачима се нуди одређени програм, као и кандидати који ће га посвећено спроводити. Када политичке странке стекну одређену репутацију, бирачима се допушта економисање са информацијама које поседују. Како би заштитили свој реноме, политичке странке, након избора, имају тенденцију да контролишу изабране. Тврдња да оне контролишу формулацију и реализацију политике је, заправо, део страначке посвећености бирачима. Након избора, управо кохезивност политичких странака дозвољава бирачима да посматрају понашање њихових представника пошто буду изабрани. Услед тога, политичке странке „награђују” оне који следе страначку линију и „кажњавају” оне који то не чине. Уопштено гледано, без политичких странака политичари би теже могли да спроводе одређену политику и да напредују. Да није тако, у савременим представничким демократијама бисмо сусретали много више независних кандидата. Имајући то у виду, политичке странке играју веома важну улогу као својеврсни „обавезујући аранжмани”.⁵⁹

Уопштено, страначки програм значи обећање које политички актери дају својим бирачима и може да буде сматран као својеврстан уговор између њих.⁶⁰ Овде је потребно једно прецизирање. Када се каже уговор, не мисли се на конкретан правни акт, већ на уговор у симболичком или политичком смислу. Суштина је да бирачи морају да знају шта тачно добијају када гласају за одређену листу или кандидата и саме политичке странке би требало да теже да свој програм у потпуности испуне.⁶¹ Ово је својеврсна „теорија мандата”, настала у парламентарном систему вестминстерског типа. Према тој теорији, политичка странка која је победила на изборима на основу одређеног програма је добила мандат од грађана да тај програм претвори у званичну политику. На следећим изборима бирачи ће пресуђивати о раду те странке током легислатурног периода.⁶²

У односу на наведена схватања, дошло је до свести о кризи легитимизирајуће улоге политичких странака у многим демократским процесима, па и у процесу реализовања политичке одговорности. Наиме, „криза функција политичких партија произилази из саме кризе политичких партија као институција политичког живота и све веће немоћи политичких партија у процесу регулације друштвеног живота и развоја. Криза функција политичких странака односи се на кризу репрезентативне функције политичких странака у најопштијем смислу, а посебно њених оперативних

⁵⁸ S. Ravlić, *op. cit.*, str. 282.

⁵⁹ K. Strom, W. C. Müller, T. Bergman, B. Nyblade, *op. cit.*, str. 653.

⁶⁰ K. Heidar, *op. cit.*, str. 122–123.

⁶¹ K. Heidar, *op. cit.*, str. 123.

⁶² K. Heidar, R. Koole, *op. cit.*, str. 4.

функција.”⁶³ Другим речима, имамо и процес пада чланства и процес кризе поверења у политичке странке и процесе.⁶⁴

Основни проблем је што је у савременим друштвима немогуће у изборном програму било које политичке странке предвидети баш све појединости које се могу десити између два легислатурна периода. Но, нека општа политика, општи смер свакако постоји. Ипак, проблем је што „страначки програми постају апстрактни, неоствариви, а резултати партијске политике постају предмет манипулације. Отуђење партија у односу на грађане и неиспуњавање демократске функције, те заступање уских интереса моћних група и капитала смањује супстанцијални легитимитет политичких странака. Партије не могу више по старом, а пошто још увек немају алтернативу, оне се нужно морају трансформисати.”⁶⁵

Имајући у виду наведено, односно слабљење улоге политичких странака, нарочито је између избора битан и утицај јавног мњења, медија, те се у том смислу у последњих неколико деценија мења и преиспитује искључива улога политичких странака у овом процесу. Стога, у савременим друштвима огромну улогу би требало да имају и грађани, бирачи, између самих избора. У том смислу неопходно је да грађанска политичка култура и цивилно друштво стално надзиру и упозоравају када је дошло до нарушавања равнотеже успостављене између представника и политичких странака,⁶⁶ као и представљених. Цивилно друштво разоткривањем злоупотреба, подизањем стандарда и јавних очекивања у погледу учинка државе и вршењем политичког притиска, може да подстакне надзорне институције да делују. Укратко, актери цивилног друштва утичу на хоризонталну одговорност на два главна начина: директно, подстицањем стварања и оснаживања институционалних контрола и равнотеже, и индиректно, јачањем институција вертикалне одговорности које их подржавају, као што су изборна демократија и независни медији. Наравно, требало би да будемо свесни да и сви ови субјекти могу да буду недовољни за реализовање принципа политичке одговорности, јер су често атомизовани и заступају

⁶³ Славиша Ковачевић, Криза функција политичких партија, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 2015, 69, стр. 163–179, стр. 175.

⁶⁴ Саво Манојловић, *op. cit.*, стр. 318.

⁶⁵ Славиша Ковачевић, *op. cit.*, стр. 176.

⁶⁶ Милош Станић, *op. cit.*, стр. 120; Стефан Сурлић, Појам, врсте и основна обележја парламентарног мандата, *Годишњак*, 2013, 9, стр. 51–64, стр. 63; Владан Петров, Да ли је слободни мандат посланика остатак либералног индивидуализма у доба колективне (страначке) владавине?, *Зборник радова интјеркајштарској сасјанка насјавника и сарадника на јредмеју Усјавно јраво*, Косовска Митровица: Правни факултет Универзитета у Приштини са седиштем у Косовској Митровици, 2012, стр. 41–49, стр. 43.

уске интересе. Ипак, сматра се да је њихов утицај у суштини позитиван, пошто утичу на вршиоце власти да делују транспарентније.⁶⁷

5. ЗАКЉУЧАК У ЧАСТ АКАДЕМИКА МИОДРАГА ЈОВИЧИЋА

Теорији уставног права је професор Миодраг Јовичић оставио не много, већ премного. Његов научни опус и професионални пут је својеврсни науч. Чини се да смо као народ склони да не примећујемо велике људе, умове међу нама. Један од таквих је био академик Јовичић, који је непрекидно стварао и откривао нове хоризонте наше правне мисли. Један од тих нових праваца који је отворио је било и питање политичке одговорности, једног од носећих концепата у савременим представничким демократијама. Он се овом темом, у свом стилу, бавио сасвим довољно, обрадивши је толико да нам остави много, али да нас, пре свега, опет у свом стилу, „натера” на константно размишљање и премишљање. Свакако, како је и сам делао. У том смислу, јасно је да је концепт политичке одговорности константа у демократским системима. Такође, очито је да се кроз ово питање преламају сва кључна питања демократских система. На крају, јасно је да се и сам концепт мења, као што се и мењају услови у којима се остварује. Тако, видели смо да се услед промене улоге политичких странака изменило и само остваривање концепта политичке одговорности. Уместо раније превасходне улоге политичких странака, полако се јавља одговорност која се реализује захваљујући ангажовању самих грађана, између два изборна процеса. Међутим, оно што се не мења, што остаје константа, јесте политичка облигација да изабрани одговарају за своје политичко делање, те да могу, услед изневерених очекивања оних који су их изабрали, и да остану без своје функције.

ЛИТЕРАТУРА

- Јовичић Миодраг, *Демократија и одговорност, Одговорност носилаца јавних функција*, Београд: ЈП Службени гласник и Правни факултет Универзитета у Београду, 2006.
- Ковачевић, Славиша, Криза функција политичких партија, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 69, 2015, 163–179.
- Ласки Харолд, *Слобода у модерној држави*, Београд: Радничка штампа, 1985.
- Манојловић Саво, *Јавноправни субјективитет и овлашћења политичких странака у либералној демократији*, докторска дисертација, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2021.

⁶⁷ Jonathan, Fox, Civil society and political accountability: propositions for discussion, *Santa Cruz, University of California (mimeo.)*, 2000, str. 1–24, str. 1.

- Петров Владан, Да ли је слободни мандат посланика остатак либералног индивидуализма у доба колективне (страначке) владавине?, *Зборник радова интјерка-тједарској састјанка настјавника и сарадника на тјредметју Устјавно тјраво*, Косовска Митровица: Правни факултет Универзитета у Приштини са седиштем у Косовској Митровици, 2012, 41–49.
- Петров Владан, Слободни мандат посланика и одговорност, *Правни животј*, 12, 2011, 759–778.
- Станић Милош, *Правна тјрирода тјосланичкој мандатја*, докторска дисертација, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2017.
- Сурлић Стефан, Појам, врсте и основна обележја парламентарног мандата”, *Годишњак*, 9, 2013, 51–64.
- Трипковић Бошко, Појам одговорности у уставном праву-покушај типологије, *Правни животј*, 14, 2008, 819–832.
- Avril Pierre, Pouvoir et responsabilite, *Le pouvoir, Mélanges offertes a Georges Burdeau*, Paris: LGDJ, 1977, 9–23.
- Bergman Torbjörn, Müller Wolfgang C., Strom Kaare, Blomgren Magnus, Democratic Delegation and Accountability: Cross-national Patterns, *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2006, 109–120.
- Fox, Jonathan, Civil society and political accountability: propositions for discussion, *Santa Cruz, University of California (mimeo.)*, 2000, 1–24.
- Fridrih Karl Joakim, *Konstitucionalna demokratija, teorija i praksa u Evropi i Americi*, Podgorica: CID, 2005.
- Hamilton Aleksander, Medison Džems, Džej Džon, *Federalistički spisi*, Beograd: Radnička štampa, 1981.
- Heidar Knut, Koole Ruud, Approaches to the study of parliamentary party groups, *Parliamentary Party Groups in European Democracies, political parties behind closed doors*, London, New York: Routledge, 2003, 4–22.
- Heidar Knut, Parliamentary Party Groups: To Whom is the Midfield Accountable?, *Party Governance and Party Democracy*, New York, Heidelberg, Dordrecht, London: Springer, 2013, 115–136.
- Hug Simon, Parliamentary voting, *Party Governance and Party Democracy*, New York, Heidelberg, Dordrecht, London: Springer, 2013, 137–157.
- Mainwaring Scott, Introduction: Democratic Accountability in Latin America, *Democratic Accountability in Latin America*, Oxford: Oxford Scholarship Online Monographs, 2003, 3–33.
- Manin Bernard, *The Principles of Representative Government*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Müller Wolfgang C., Austria: Imperfect Parliamentarism but Fully-fledged Party Democracy, *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2006, 221–252.
- Müller Wolfgang C., Bergman Torbjörn, Strom Kaare, Parliamentary Democracy: Promise and Problems, *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2006, 3–32.

- Müller Wolfgang C., Political parties in parliamentary democracies: Making delegation and accountability work, *European Journal of Political Research*, 37, 2000, 309–333.
- O'Donnell Guillermo, Horizontal Accountability: The Legal Institutionalization of Mistrust, *Democratic Accountability in Latin America*, Oxford: Oxford Scholarship Online Monographs, 2003, 34–54.
- Paller, Jeffrey W., Dignified public expression: A new logic of political accountability. *Comparative Politics*, 52, 2019, 1–20, https://www.researchgate.net/profile/Jeffrey-Paller/publication/334446443_Dignified_Public_Expression_A_New_Logic_of_Political_Accountability/links/5d29ec15299bf1547cb2b76f/Dignified-Public-Expression-A-New-Logic-of-Political-Accountability.pdf, pristupljeno 17.9.2025.
- Pollard A. F., *The Evolution of Parliament*, Second edition, Revised, 1926, <https://historyofeconomicthought.mcmaster.ca/pollard/EvolutionParliament.pdf>, pristupljeno 17.8.2025.
- Ravlić Slaven, Izaslanik i povjerenik: dva lica političke reprezentacije, *Društvena istraživanja*, 1–2, 1998, 275–292.
- Ribarević Luka, Vujeva Domagoj, Povijest pojma predstavništva. Elementi za izgradnju moderne teorije političkog predstavništva I, *Politička misao*, 3, 2011, 167–195.
- Sartori Đovani, *Uporedni ustavni inženjering*, Beograd: Filip Višnjić, 2003.
- Strmecki Mik, Pravni problem regulacije područja političkih strank pri nas in v EU, *Uprava*, 2, 2003, 37–54.
- Strøm Kaare, Müller Wolfgang C., Bergman Torbjörn, Nyblade Benjamin, Dimensions of Citizen Control, *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2006, 651–706.
- Strom Kaare, Parliamentary Democracy and Delegation, *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2006, 55–109.

Miloš Stanić

POLITICAL RESPONSIBILITY – UNDERSTANDINGS IN THEORY IN
COMPARISON WITH THE THOUGHTS OF ACADEMICIAN MIODRAG
JOVIČIĆ

S u m m a r y

Professor Miodrag Jovičić has dealt with many topics that are still relevant and important in our time. One of them is the issue of political responsibility of holders of public, political functions. This topic is one of the most important in every democratic state, because democracy cannot exist without the existence of the principle of responsibility. In the paper itself, the author will deal with the understandings of political responsibility by Academician Jovičić himself, comparing them with the reasoning of other authors. Finally, the intention is to provide a conclusion on the concept, types and ways of realizing political responsibility in modern democratic systems.

Keywords: political responsibility, legal political responsibility, extralegal political responsibility

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

34:929 Јовичић М.(082)
34(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Научно дело академика Миодрага Јовичића (2025 ; Београд)

Научно дело академика Миодрага Јовичића : зборник радова са међународног научног скупа одржаног 3. и 4. јуна 2025. године / уредници Коста Чавошки, Маријана Пајванчић, Јовица Тркуља. – Београд : Српска академија наука и уметности, 2026 (Београд : Службени гласник). – 719 стр. ; 24 см. – (Научни скупови / Српска академија наука и уметности ; књ. 252, Одељење друштвених наука. књ. 64)

На спор. насл. стр.: The scientific work of academician Miodrag Jovićić. – Тираж 300. – Прихваћено за објављивање на VII редовном скупу Одељења друштвених наука, одржаном 23. септембра 2025. године, на основу рецензија академикâ Косте Чавошког, Тибора Варадија и Алпара Лошонца, дописног члана САНУ Бориса Милосављевића, професора Весне Ракић Водинелић, Љубице Ђорђевић, Илије Бабића, Владимира Чоловића, Миодрага Јовановића, Тамаша Корхеца, Милоша Здравковића, Радмиле Васић, Виолете Беширевић, Драгице Вујадиновић, Оливере Вучић, Јелене Ђеранић Перишић, Небојше Шаркића и Бојана Спаића"--> насл. стр. – Стр. 11–14: Предговор / Јовица Тркуља. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз све радове. – Summaries.

ISBN 978-86-6184-120-0

1. Чавошки, Коста, 1941– [уредник]
а) Јовичић, Миодраг (1925–2025) -- Зборници б) Право -- Зборници

COBISS.SR-ID 195680265